

Құндызай Ерімбетова

*ҚР ҒЖБМ Мемлекет тарихы институтының
жетекші ғылыми қызметкері, тарих ғылымдарының кандидаты
(Астана, Қазақстан)
e-mail: erimbet99@mail.ru*

**СЫР ӨңІРІНДЕГІ ДАМУДЫҢ ЖАҢА МҮМКІНДІКТЕРІ:
ИННОВАЦИЯЛЫҚ –ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ЖОБАЛАР**

Аңдатпа. Мақалада Қазақстан Республикасындағы жаңа экономикалық жүйенің қалыптасуы, заманауи қоғамдық институттардың нығаюымен халықтың өмір сүру сапасын жақсарту және тұрғындарды жұмыспен қамту бағытындағы қабылданған шешімдердің орындалу бағыттарына мән берілген. Өңірлік экономикада сапалық жаңа табыстарға жету, өндіруші сектор тиімділігін арттыру; экономикалық әртараптандырылуын қамтамасыз ету; алдыңғы қатарлы отандық заманауи инфрақұрылымды дамыту; заманауи білім беру және кәсіптік қайта даярлау, жаңа технологияларды, идеялар мен көзқарастарды қаперге алу, инновациялық экономиканы дамыту бағытындағы арнаулы экономикалық аймақтардың әлеуметтік-экономикалық жаңғыруы Қызылорда облысы экономикалық дамуы мысалында қарастырылған. Қызылорда облысы экономикасына сапалы инвестицияларды тарту мақсатында агроөнеркәсіптік кешен, жеңіл өнеркәсіп, құрылыс материалдарын өндіру, тау-кен өндіру өнеркәсібі, көлік және логистика, денсаулық сақтау, білім беру, туризм, мұнай өңдеу және басқа салалар бойынша сыртқы байланыстар, яғни халықаралық ынтымақтастықты кеңейту бағытындағы нәтижелі жұмыстар көрсеткіштері қарастырылған. Аймақтың инвестицияға тартымдылығы, аймақтың әлеуетін жаңғыртудағы іс-қимылдар, жаңа перспективалар мен даму басымдылықтары сараланған.

Түйін сөздер: *Ұлттық жоба, Арнаулы экономикалық аймақ, инновациялық даму, инвестициялық тартымдылық, өңдеуші кәсіпорын, өмір сүру сапасы, агроөнеркәсіп, логистика.*

Kundyzai Yerimbetova

**NEW DEVELOPMENT OPPORTUNITIES IN THE SYRDARYA
REGION: INNOVATION AND INVESTMENT PROJECTS**

Abstract. The article pays special attention to the formation of a new economic system in the Republic of Kazakhstan, the change in the quality of life of the population with the strengthening of modern public institutions and their main positions. Achieving qualitatively new successes in the regional economy, increasing the efficiency of the extractive sector; ensuring economic diversification; developing advanced domestic modern infrastructure in the regional and global economy;

The socio-economic modernization of special economic zones in the direction of modern education and professional retraining, the use of new technologies, ideas and views, the development of an innovative economy is considered on the example of the Kyzylorda region. In order to attract high-quality investments into the economy of the Kyzylorda region, indicators of effective work on expanding international cooperation in the agro-industrial complex, light industry, production of building materials, mining, transport and logistics, healthcare, education, tourism, oil refining and other industries are provided. Differentiated investment attractiveness of the region, actions to modernize the potential of the region, new prospects and development priorities.

Keywords: *National project, Special Economic Zone, innovative development, investment attractiveness, processing enterprise, quality of life, agro-industry, logistics.*

Кундызай Еримбетова

НОВЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ РАЗВИТИЯ В РЕГИОНЕ СЫРДАРЬИ: ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННЫЕ ПРОЕКТЫ

Аннотация. В статье особое внимание уделяется становлению новой экономической системы в Республике Казахстан, изменению качества жизни населения с укреплением современных общественных институтов и их основных позиций. Достижение качественно новых успехов в региональной экономике, повышение эффективности добывающего сектора; обеспечение экономической диверсификации; развитие передовой отечественной современной инфраструктуры в региональной и глобальной экономике; социально-экономическая модернизация специальных экономических зон в направлении современного образования и профессиональной переподготовки, использования новых технологий, идей и взглядов, развития инновационной экономики рассматривается на примере Кызылординской области. В целях привлечения качественных инвестиций в экономику Кызылординской области предусмотрены показатели результативной работы по расширению международного сотрудничества по агропромышленному комплексу, легкой промышленности, производству строительных материалов, горнодобывающей промышленности, транспорту и логистике, здравоохранению, образованию, туризму, нефтепереработке и другим отраслям. Дифференцирована инвестиционная привлекательность региона, действия по модернизации потенциала региона, новые перспективы и приоритеты развития.

Ключевые слова: *Национальный проект, Специальная экономическая зона, инновационное развитие, инвестиционная привлекательность, перерабатывающее предприятие, качество жизни, агропромышленность, логистика.*

Кіріспе

Республика өңірлерінің шетелдермен сыртқы байланыстары, өңіраралық, көрші елдердің шекаралас облыстарымен арадағы өндірістік,

шаруашылықтық, мәдени, білім және ғылым салалары бойынша сауда-экономикалық, гуманитарлық байланыстары Мемлекеттік арнайы экономикалық аймақтардың құрылуына негіз болды. Өсіретін технологиялық жағынан дамыған елдермен ынтымақтастық орнату, тәжірбе алмасу назарға алынды. Қазақстандық дамудың жаңа кезеңінде қысқа мерзім ішінде экономиканы жаңғырту шараларын жүргізу, «өтімді жобаларды» жүзеге асыру мұраты маңызды мәселе. Өсіретін өндеуші өнеркәсіпті, көлік пен инфрақұрылымдық жобаларды қаржыландыру, оған инвестиция тартуда даму институттарының ролін арттыру, әлеуметтік-кәсіпкерлік корпорациялардың қызметін жетілдіру жұмыстары бүгінгі күні қызу қолға алынуда. Қазақстанда жаңа экономикалық жүйенің қалыптасуы, заманауи қоғамдық институттардың нығаюы барысында тұрғындардың өмір сүру сапасын арттыру мақсатында: өңірлік экономикалық аймақтардың сапалық жаңа табыстарға жетуі, өндіруші сектор тиімділігін арттыру; экономиканың әртараптандырылуын қамтамасыз ету; өңірлік және жаһандық экономикада алдыңғы қатарлы отандық заманауи инфрақұрылымды дамыту; заманауи білім беру мен кәсіптік қайта даярлау, жаңа технологияларды, идеялар мен көзқарастарды пайдалану, инновациялық экономиканы дамыту; саяси жүйені жаңғырту; Жаңа Қазақстанның Орталық Азия өңірі мен әлемдік қоғамдастықтағы жетістіктері мен мүмкіндіктерін ілгерлету басты міндет болып табылады.

Қазақстан өз ұлттық мүддесін қорғауға бағытталған теңгерімді саясатын, атап айтқанда Ресеймен, Қытаймен және Орталық Азиядағы бауырлас мемлекеттермен, интеграциялық бірлестіктер жөніндегі серіктестермен арадағы өзара тиімді ынтымақтастық пен стратегиялық әріптестік мәселелерін басты назарда ұстанады. Қазақстан АҚШ, Еуропалық Одақ, Азия, Таяу Шығыс және Кавказ мемлекеттерімен, өзге де мүдделі елдердің барлығымен әртарапты ынтымақтастықты жетілдіре, халықаралық құқық пен БҰҰ Жарғысын берік ұстанатын [1] бірегей мемлекет.

Мақаланың мақсат-міндеттері

Қазіргі кезеңде Республика экономикасының әлеуетін көтеретін заманауи факторлардың бірі, жаңаша қоғам дамуының әлеуетті мүмкіндіктері ретінде Сыр өңірінде инновациялық-инвестициялық жобалардың іске асырылуының маңыздылығын көрсету. 1991-2023 жылдар аралығындағы Республиканың экономикалық даму үрдістері аясындағы мемлекеттің аймақтық экономикалық саясатының теориялық-методологиялық қырларының негіздерін, Сыр өңірі аймақтық дамуы мысалында архив деректері мен БАҚ, ресми материалдарды саралау және оны ғылыми айналымға енгізу. Өңірдің сыртқы экономикалық байланыстары, оның арнаулы экономикалық аймақтың (бұдан әрі - АЭА) дамуына әсері мен нақты атқарылған іс-қимыл нәтижелерін көрсету, шетелдік мемлекеттермен ынтымақтастық үдерістері мен перспективаларын қарастыру. Өңірдегі өндірістік және нарықтық инфрақұрылымдардың даму эволюциясы үдерістерін сипаттау.

Зерттеу әдістері

ҚР Мемлекет басшысының баяндамалары, ғылыми зерттеу еңбектері, архив материалдары, Қызылорда облысы әкімдігінің ресми ақпараты, БАҚ материалдары зерделенді және пайдаланылды. 1990-жылдардың басында орын алған халықаралық экономикалық дағдарыс аясында түрлі себеп-салдар барысында аймақтарға мардымсыз көңіл бөлінгені белгілі. Аймақтың әлеуметтік-экономикалық дамуын реттеу мәселесі - экономикалық өсім деңгейінің тұрақтылығына, елді-мекендегі ресурстарды тиімді пайдалануға, тұрғындардың өмір сүру сапасын арттыруға тікелей әсер ететіндігі мәлім. Осы мақсатта ғылыми қауым ортасында халықаралық тәжірибелерді қазақстандық жағдайға бейімдеу теориясы мен практикасы ғылыми негізде қарастырылды. Посткеңестік кеңістікте өндірістік күштерді орналастыру қағидаттары бойынша әрбір жеке шаруашылық бірлігін бөліп алып, ондағы негізгі факторлар мен жағдайларға байланысты шаруашылықтарды белгілі бір территорияға орналастыру мүмкіндіктерін қарастыру - неміс классикалық штандарттық теориясына негізделді. Аймақты дамыту теориясымен айналысатын мамандар ең алдымен көлік-қатынас факторларына мән береді. Көптеген мемлекеттер аймақтық саясатқа қатысты шаруашылық субъектілерін географиялық жағынан орналастыру арқылы айқындайтын факторларды қарастырды, яғни орналастыру теориясына сүйенді.

Атап айтқанда, А. Вебер тиімді факторларға: көлік қатынастарын тұтынудың төменгі шегіне, еңбек шығынын қысқарту, материалдарға, шикізатқа, энергияға жұмсалатын шығынды қысқарту, инфрақұрылым мен коммуникацияны қамтамасыз ету деңгейіне аймақтық дамудың тікелей байланыстылығын негіздейтіндердің өкілі. Бұндай мемлекеттер (Германия, Швеция, Ұлыбритания) елді-мекендерін дамытуда тәртіпке келтіру, реттеу тәжірибелерін белсенді пайдаланды.

Тиімділік факторларын одан әрі қарай жетілдіргендер қатарына А. Леш және Д. Смит жатады. Олардың пайымынша аймақтың шикізатпен, энергетикалық және еңбек ресурстарымен қамтамасыз етілуі, сұраныс ерекшеліктері, ресурстар бағасының саралануы, орналасқан аймақта баламалы технологияны (жел, күн энергиясын пайдалану т.б.) қолдану мүмкіндіктері, экологиясының, географиялық ландшафы, бұрынғы орналасуы қалпына жаңа инфрақұрылымды орналастыруға бейімдейтін факторлардың әсері маңызды. Кез келген аймақтық теорияның негізіне әкімшілік аудандастыру мәселесі жатады. Экономикалық өсім қарқынына байланысты аймақтық ерекшелік болатындықтан, әрбір елдің әкімшілік бірлігін қалыптастырудағы өзіндік критерийлері айқындалады. Аймақтардың екрешелігін есепке ала, ішкі әлеуметтік жүйенің ерекшелігі мен аймақтың сыртқы экономикалық байланыстарының әсерін қосымша факторға енгізген, Аймақты дамыту теориясын - неоклассикалық мектеп өкілдерінің бірі Х. Зиберт ұсынған болатын. Оның пайымы бойынша аймақтың экономикалық даму қарқыны: инвестициялық үрдістердің белсенділігі, табиғи, еңбек ресурстарын, технологияны пайдаланудың көлемі, сапасы мен тиімділігіне және әрбір фактордың сол аймақтың

экономикасының дамуына қосқан үлес өлшеміне байланысты [2]. Бұл теорияның өкілдері аймақтың экономикалық дамуына мемлекеттің қатысынсыз-ақ, нарықтық тетіктер іс-қимылдары есебінен аймақтың әлеуметтік-экономикалық дамуы қамтамасыз етілетінін айшықтайды. Алайда аймақты дамыту теорияларының эволюциясын жан-жақты зерделеген отандық экономист-ғалым Н.К. Нурланова жоғарыда аталған теорияның Аймақтану саласын іргерлетуге қадам жасағанына мән бере, оны нақты тәжірибеде қолданысқа түсіруде көп мәселенің туындайтынын, әсіресе өндірістің барлық факторларын жұмылдыру жағдайларына қатысты шешімін таппаған сұрақтардың туындайтынын алға тартады. Осы арқылы Қазақстан Республикасы экономикасы жағдайында экономикалық өсімнің үдемелі қарқыны мен аймақтардың әлеуметтік-экономикасының біртіндеп өзара ықпалдасуы үшін Аймақты дамытуда мемлекеттік реттеудің қажеттілігін негіздейді. Республиканың аймақтық шаруашылықтарында «өсім полюстары» теориясы, яғни агломерациялар немесе индустриалды орталық тиімділігі қолданысқа енгізілді.

Өнеркәсіп орталықтары жаңа үрдістерге жол ашып аймақтың дамуына күш береді, өндірістің дамуына, жаңа өндірістің қалыптасуына ықпал жасайды. Бұл теорияның әртүрлілігі былайша көрініс береді: «даму осі» тұжырымы, «орталық-периферия» теориясы, «орталық орын», «даму ядросы» теориясы, «жаңаша енгізу диффузиясы» теориялық моделі [3]. Аймақты дамыту саласындағы қазіргі зерттеу бағыттары биліктің Аймақтық органдары саясатын үдемелі территориялық шаруашылық дамуының маңызды факторы ретінде қарастыратын - институционалдық теория [4]. «Өсім полюстары» теориясын одан әрі жетілдірген Ж.Р. Будвиль мемлекет аумағындағы экономикалық аймақтардың орналасуы мен дамуының бір қалыпты болмайтындығын ескере келе, нақты экономикалық дамуға ықпал ететін нақты нүктеге (яғни, өсім орталығына) жүйеленген Аймақтардағы шаруашылықтың «пропульсивтік» саласын бөліп көрсетеді. Яғни нақты (шаруашылық құрылымы дамыған ірі қалалық агломерациялар, әртараптандырылған салалары бар орта өнеркәсіптік қалалар, шағын және орта қалалар, кенттік тұрғындарға қызмет ететін қалалық жүйелер) территориялық кеңістікті, аймақты дамыту.

Алайда бұл теориялар мемлекеттің территориясына өндіргіш күштерді орналастырудың принциптерін, территориялардың алақұлалығы себептерін және аймақтың әлеуметтік-экономикалық дамуы деңгейлерін теңестірудің негізгі бағыттарын анықтап бере алмады. Аймақтық теориялардың негізгі кемшіліктері: экономикалық өсімнің және аймақтық жүйенің үдемелі дамуын құрайтын барлық факторлар легінің толық қамтылмауы; ресурстардың аймақаралық толысу рөлін теріске шығаруы; өндірісті орналасу тұжырымдамасы мен оны орналастыру қағидаттары арасындағы іргелі байланыстың жоқтығы, шаруашылық динамикасын есепке алмау, территория экономикасының теңгерімділік өсімі мен өндірісті территориялық ұйымдастыруды жетілдіру мүмкіндіктерінің есепке алынбауы [5]. Қазіргі экономикалық

дамудың аймақтық тұжырымдамалары ел экономикасында жеке территориялардың маңыздылығына, экономикалық үрдістерге мемлекеттің қатысу деңгейінің өзгеруіне, сол кеңістікті игерудегі (энергияның, көліктің жаңа түрлеріне т.б.) жаңа аспектілерге байланысты.

Шаруашылықты аймақтық орналастырудың дәстүрлі факторлары өзгеріске ұшырап, жаһандану үрдістерінің кеңеюімен, жаңа технологияның пайда болуына, ақпараттық және телекоммуникациялық желілер мен технологиялардың, өндірістік және нарықтық инфрақұрылымдардың дамуына байланысты қазіргі уақытта мүлде жаңа факторлар пайда болды. Әсіресе әлеуметтік-мәдени, инновациялық-технологиялық факторлар маңызды. Республиканы аймақтандыруды ғылыми және бағдарламалық-нормативтік қамтамасыз ету мақсатында ҚР Үкімет қаулысымен 1996 және 2001 жылдары аймақтық саясат Тұжырымдамасы бекітілді. Екінші, толықтырылған Тұжырымдама 2002-2006 жылдарға арналды. Шаруашылықты дамытудың нарықтық тәсілдерінің ерекшеліктері ескеріліп, 2006 жылы Үкімет қаулысымен ҚР территориялық дамуының 2015 жылға дейінгі Стратегиясы бекітілгенмен өңірлердің әлеуметтік-экономикалық әлеуетін жаңғыртатындай көрсеткіштерге қол жеткізілмеді.

2020 жылы негізгі Аймақтық мәселелер қарастырылып, республика аймақтарының экономикасына қатысты жаңаша қағидаттар жасалды. Аймақтардың әлеуетін дамыту бойынша Қазақстан аймақтарының әлеуетін сапалық тұрғыда теңестіру қолға алынды. Аймақтардың табиғи-климаттық жағдайларына, шикізат ресурстары базасына, экономикалық-географиялық және физика-географиялық жағдайына, демографиялық факторлары себеп-салдарына байланысты дамудың және дамытудың түрлі деңгейлері айқындалды. Сол арқылы территориялық теңгерудің аймақтық әділеттілік, аймақтық тиімділік элементтері қарастырылды. Аймақтардың әлеуметтік-экономикалық, демографиялық басымды бағыттары мен мақсаттары халықаралық тәжірибелер негізінде сараланып, республиканың Арнайы экономикалық аймақтарының Стратегиялық даму бағыттары айқындалды және оны іске асыру қолға алынды.

Заманауи кезеңде республикада ғана емес, жаһандық деңгейдегі басты мәселе - Экология. Президент Қасым-Жомарт Тоқаев өткен жылдың соңында, Климат жөніндегі дүниежүзілік саммитте сөйлеген сөзінде Қазақстанның болашақ ұрпақ үшін қоршаған ортаны сақтауға бағытталған нақты шаралар қабылдау жөніндегі БҰҰ-ның көкейтесті үндеуін толық қолдайтынын мәлімдеген болатын. Қор жұмысын қолдауға және күн тәртібіндегі мәселелерді шешу үшін барлық серіктестерді жұмыла жұмыс атқаруға шақырды. Әлемдік кеңістіктегі ауа-райы мен климаттағы төтенше жағдай – жаһандық дағдарыс болғандықтан, оған бүкіл әлем болып төтеп беру қажеттігін жария етті. 2024 жылы Қазақстан Халықаралық Арал теңізін құтқару қорына төрағалық қызметін қабылдады. Орталық Азиядағы климатты қорғау жөніндегі іс-қимылдарға тың серпін беру мақсатында БҰҰ аясында 2026 жылы Қазақстанда Өңірлік климаттық саммит өткізу шешімінің де маңыздылығы жоғары болып табылады.

Зерттеу нәтижелері

Облыс экономикасына инвестиция тарту және нәтижелері. 2013 жылы облыста 50 аса жаңа өндіріс орыны іске қосылды. Өнімді экспорттау. 2013 жылы облыс аймағында ауыл шаруашылық өнімдерінің үш түрі (балық, күріш, кебек) ғана сыртқа шығарылатын. 2016 жылы бақша өнімдері Ресейге шығарыла бастааса, 2017 жылы көкөніс пен мал өнімдері Иранға, Араб Эмиратына, Моңғолияға шығарыла бастады. 2017 жылы инвестициялар тарту және жобаларды қаржыландыру шеңберінде бірлескен өңірдегі жұмыстарды кеңейту аясында «ForteBank» АҚ-мен ынтымақтастық туралы Меморандумға қол қойылды. Қызылорда қаласында жоғары технологиялық замануи кеңселік кешен құрылысы ашылды [6]. Кәсіпорындарға жеке қаржы құю есебінен 2013-2019 жылдары инвестиция тарту көлемі 22,4%-ға ұлғайған. Ресми мәліметтер бойынша осы кезеңде Қызылорда қаласында он бес жаңа мөлтек ауданы құрылып, апатты жағдайда үйлердегі кезекте тұрған 645 тұрғын жаңа пәтермен қамтамасыз етілген. Екі жүзден аса әлеуметтік сала нысандары тіске қосылып, 37 мектеп салынған, мектепке дейінгі балаларға білім беру және тәрбиелеу орталықтары мәселесі шешілді. Аймақтың елді-мекендерінде 69 100 жаңа жұмыс орны ашылуына орай, жұмыссыздар деңгейі төмендеген. Облыс көлеміндегі тұрғындардың 63%-і табиғи газ тұтыну мүмкіндігіне ие болған. 2018 жылы газ желісі Жосалы, Теренөзек, Жалағаш аудандарының орталығына жеткізіліп, ішкікенттік газ желісі құрылысына қатысты жұмыстар жүргізілді. Сараптамалық қорытындылар, аймақ экономикасының көмірсутек шикізаты мен уран бағасына ішінара тәуелділігін де теріске шығармайды. Дегенмен аймаққа инвестиция жасаушыларға тартымды тұстары да басым.

2016-2020 жылдары Сыр өңірі экономикасына тартылған инвестиция көлемі - 1,5 трлн теңгені құрады. Қазіргі кезеңде облыс аймағында шетелдік капиталдың қатысуымен бірнеше инвестициялық жобалар жүзеге асырылуда. Атап айтқанда, ЖШС «Компания Гежуба Шиелі Цемент», «Орда Гласс», «АралСода», «Балауса» және басқалар. Жүзеге асырылған жобалар қатарында: құрама жем зауыты, автобус паркі, «Геологиялық» кен орнында саздақ өндіру, Жаңақорған ауданында орналасқан «Қатынбұлақ-2» кен орнындағы құм-қиыршық тас қоспасын өндіру [7]. Аймақта ауыл шаруашылық құрылымдарында тауар өндіріру және қаржыландыру үлесі артты. Облыста астық өндіру ұлғайды. 2018 жылы сыртқа он бестен аса өнім түрлері (мақсары майы, тірі қозылар, ІҚМ, түйелер, күнбағыс және жем алынатын өсімдік (рапс) майы тұқымы, картоп, томаттар, бақша өнімдері, шырындар, өсімдік және жем өнімдері (люцерн) сыртқы нарыққа шығарылды. Мақсары майы алғаш рет Қытай нарығына шығарылды. Өнім шығару көлемі ұлғайды, сыртқы нарыққа өнім шығару көлемі 2018 жылы 2017 жылмен салыстырғанда 33%-ға өскен. Өңдеу кәсіпорындарының үлесі артты. 2015 жылмен салыстырғанда 2018 жылдың алғашқы тоғыз айында өңдеу кәсіпорындарының негізгі капиталына жасалған инвестиция көлемі 2,3 есеге, ал өнеркәсіптің шикізаттық емес сектордағы өнімнің жалпы қосымша құны 12%-ға өскен.

2019 жылы ауылшаруашылығындағы өңделген өнімдердің көлемі өскен. Балық өнімдерін сыртқа шығару 10 есе ұлғайды [8]. Мысалы, «Арал ауданының экономикасын дамытудың 2017-2019 жылдарға арналған Жол картасы» бойынша ауданда ауқымды жобалар атқарылған. Мал басы өсімі байқалды, «Сыбаға», «Алтын асық», «Құлан» бағдарламалары іске асырылды. Өңірлік кәсіпкерлікті қолдау картасына жеті жоба енген, оның төртеуі «Арал балық өңдеу зауыты», «Арал СДО», «Камбала балық балықшылар өндірістік орталығы» және «СДО Қарашалаң» ЖШС-нің балық өңдеу зауыттары балықты терең өңдеумен айналысып, қалғандары балықты қатыру, мұздату және ыстау сияқты жеңіл өңдеумен айналысады. Арал өңірінде Еуропа нарығына шығуға мүмкіндік беретін «Еврокод» белгісі бар – «Арал сервистік дайындау орталығы» ЖШС-гі балық өңдеу зауыты жұмыс жасайды. Арал балық өнімі Еуропаға шығарылуда. «Аралтұз» АҚ-на ас тұзының ішкі нарықтағы үлесі 90% құрады [9].

Облыс көлемінде 2011-2020 жылдар аралығында аймақтағы кәсіпкерлерді қолдау картасына енгізілген, металлургия саласы бойынша «Бала-Сауысқан» кен орнындағы қара тақтатастарды автоклавты қайта өңдеу» жобасы іске асырылуда. Бұл жоба аясында тау-кен құрылысы кезеңінде 150 жұмыс орны ашылды. Компания 2018 жылдың алғашқы жеті айында Тайвань, Ресей, АҚШ, Ұлыбритания және басқа да жақын және алыс шетелдерге 120 тоннадан аса метаванадатты сыртқы нарыққа шығарды. 2018 жылдың 2 шілдесі күні Қызылорда облысы әкімшілігі мен «ХидроЭнерджи Компани» болгар Компаниясы арасында күші 10 Мвт күн электростансасы жобасын жүзеге асыру туралы меморандумға қол қойылды. Ресейлік технология бойынша мұнай және табиғи газ (метан) жолын қайта жасау бойынша модульдік типтегі зауыт құрылысы және оны іске қосу мақсатындағы ЖШС «ЖиТиЭл-Қазақстан» жобасы іске асуда және осы компаниядағы қолданыстағы технологияның «Астана-Экспо2017» халықаралық көрмесінде әлем жұртшылығына ұсынылғанын атап өту абзал [10].

Аймақтың инвестицияға тартымдылығы. 2013-2019 жылдар аралығында Қызылорда облысы экономикасына 1,7 трлн теңге тікелей инвестиция тартылған. Басым бөлігі өңдеуші кәсіпорындарға тартылған. 2016 жылдан бастап облыста - Аймақтық инвестициялық орталық іске қосылды. Нәтижесінде 54 жоба қаржыландырылып 217 адам жұмыспен қамтылды. Бұл мезгілде азық-түлік және техникалық тұз өндіру жолға қойылды. Қазақстан аймақтарының тұрғындарының сұранысын қамтамасыз ету мақсатында, Қазалы ауданында агроөнеркәсіптік жоба аясында сүттен жасалған тауарлар фермалары іске қосылды. Әсіресе шағын және орта бизнес өкілдері қолдауға ие болып, ауылдық жерлердегі сұраныстағы жобалар назарға алынған болатын. Бизнесқауымдастығының белсенділігі арта түсті. Облыс әкімдігі мен «Атамекен» Ұлттық палатасы арасындағы қаржылай көмек көрсету бойынша келісім негізінде облыс кәсіпкерлерінің кәсібі оңтайлана бастады. Осы жылдары дағдарыстың әсерінен шағын нысандар нарығында өзгерістер байқалған болатын. Облыстық кәсіпкерлік және туризм Басқармасы мәліметі бойынша 48 мың

шағын және орта кәсіпкерлік мекеме тіркеліп, 84,5 мың адам шағын кәсіп саласында жұмыспен қамтылған. Аграрлық сектордағы бизнестің дамуы, қаржылық қолжетімділік бойынша шараларды іске асыру, мемлекеттік-жеке әріптестікті дамыту, қызмет көрсетуді қолдау, жергілікті елді-мекендерді дамыту, аймақтарға инвестиция тарту, аймақтағы турзмді ақпараттық қолдау және дамыту қарастырылған, «Экономикалық жағдайдың ерекше жағдайындағы Қызылорда облысында кәсіпкерлік пен туризмді дамытудың Жол картасы» бекітілді.

Индустриаландыру бағдарламасы аясында облыс көлемінде «Бала – Сауысканды ванадий кен орнын автоклавпен өңдеу» жобасы іске асырылуда. 2016 жылдың қараша айында Лондонда өткен Үкіметаралық комиссия отырысында қаратақтатасты автоклавты өңдеу инвестициялық жобасын іске асыру бойынша Ынтымақтастық туралы Келісімге қол қойылған болатын. Осы кәсіпорын өнімдерін Ресейге, Тайваньға, АҚШ-на, Ұлыбританияға шығарады. Аталмыш жобаға аймақтағы кәсіпкерлікті қолдау қартасы да енгізілген. Тау-кен комбинаты құрылысы уақытында 150 адам жұмыспен қамтылды, комбинатта 550 жұмыс қолы қамтылған.

2018 жылы Kazakh Invest Ұлттық компаниясы Басқармасының қолдауымен Қызылорда обласында инвесторларды тарту және инвестициялық ахуалды жақсарту бойынша аймақтық бизнес қауымдастығының өкілдері қатысқан Аймақтық кеңестің отырысы болып өтті. Онда облыс аумағында шетелдік инвесторлардың (986 млн. долл.) қатысуымен жеті ірі жобаның жүзеге асырылып жатқандығы мәлімделді. Кеңесте қосымша жұмыс орндарымен қамтамасыз етілетін цемент шығаратын «Гежуб Компания Шиелі цемент» зауыты құрылысы және қыштан жасалатын заттар шығаратын «Юлдизлар Холдинг ССС» Жобалары тақыланды. Сол сияқты белсенді стратегиялық инвесторларды тарту қажеттілігі, аграрлы-өндіріс, тау-кен кешендері саласы бойынша перспективалық жоспарлар да күн тәртібіне қойылды. 2018 жылдың алғашқы бес айының қорытындысы бойынша облыстың негізгі капиталына құйылған инвестиция көлемі 15,4%-ға ұлғайды. Бір жерден сұранысын қанағаттандыру мақсатында, Кәсіпкерлерге біртұтас қызмет көрсету орталығы ашылған болатын. Бұл инвесторларға да тиімді еді [11].

2021 жылдың сәуір айындағы мәлімет бойынша тәуелсіздік жылдары облыс аумағында алты ірі Жоба (129 млрд. теңге) Шиелі, Жаңақорған, Сырдария, Арал, Қазалы аудандарында жүзеге асырылған. Қызылорда облысы бойынша Цемент зауыты қосылды, Күкірт қышқылы зауытының құрылысы басталып, Ақшабұлақ газ-турбиналық электростанциясы және газды қайта өңдеу кешенінің екінші кезеңі қосылған болатын. Қазалы ауданында ірі қара мал басын 1,2 мың басқа көбейту мақсатындағы жұмыстардың екінші кезеңі қолға алынып, кальциленген сода (жуғыш заттар, химикаттар, еріткіштер) өндіретін зауыт құрылысын салу қолға алынды [12].

Экономика әлеуетін жаңғырту. Жаңа перспективалар. Жалпы Индустрияландыру бағдарламасы аясында 2020-2025 жылдар аралығында жеті мың жұмыс орнын қалыптастыру жоспарланған. Шамамен ширек

ғасырға арналған Арнаулы экономикалық аймақ жоспарына сәйкес «Облыстың 2023 жылға дейінгі экономикалық дамуының бағыттары бойынша» 270 инвестициялық жобалар жоспарланған, әсіресе жұмыс орнын қалыптастыру және тұрғындардың әлеуметтік мәртебесін көтеру мақсатында арнаулы (азық-түлік) экономикалық аймағын құру. «Байқоңыр» компаниясымен ынтымақтастықта Қармақшы ауданындағы құс фабрикасын іске қосу бағытындағы аталмыш нысанға электр сымдары, су және кәріз желілері тартылды. ЖШС «Qazak Camel» жобасы аясында «Ақ-бота» құрғақ ұнтақ түйе сүті өнімі сыртқы нарыққа шағарылатын болады. Облыс көлеміндегі инвестициялық жобалар қатарына: Жаңақорған ауданындағы Шалқия кен байыту комбинаты құрылысы, Арал ауданындағы «Абдулла» құс фабрикасы және кальциленген сода шығару құрылысы, шыны зауыты қолданатын, «Dana Quartz» ЖШС-нің кварц құмдарын байыту мақсатында комбинаттың бірінші желісін жүргізу, сыртқы нарыққа шығаратын балық өңдеу цехтарын іске қосу және т.б. Жаңақорған және Жалағаш кенттерінде шикі кірпіш және түйіршіктелген аммон-сульфатты плитка шығаруды қолға алу және басқа. Құрылыс саласында өндіріс орны тампонаж цементін шығаратын зауыт - «Гужуба Компаниясы» болып табылады. 2022 жылдың алғашқы тоғыз айында республиканың жалпы экономикасының өсу деңгейі - 2,8% құрады. Атап айтқанда, ауыл шаруашылығы, ақпарат және байланыс саласы, құрылыс, көлік және қойма, өңдеуші өнеркәсіп, сауда, тау-кен өндірісі өнеркәсібі бойынша өсім айқындалды. Қызылорда облысының экономикасын модернизациялау мақсатында Арал ауданында кальциленген сода өндірісі құрылысы жөнінде 2022 жылдың 18 шілдесінде Мемлекеттік комиссиясында талқыланды.

Тұрақты жұмыс орнын құру, өнімді сыртқа шығаруды қамтамасыз ету мақсатында зауытқа қажетті құрылыстың инфрақұрылымын қаржыландыру мүмкіндіктерін қарастыру, жобаға инвесторлар тарту күн тәртібіне қойылды. Индустриялық аймақтағы іске асырылған негізгі әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштер, бюджеттік қаржының игерілуі, инвестиция көрсеткіштерінің нәтижелері, Мемкомиссия коллегиясының отырысында қарастырылды. Қызылорда қаласы, Қармақшы және Сырдария аудандарындағы өндіріс пен құрылыс саласында кейбір көрсеткіштер бойынша қалыс қалғандығы атап өтілді. Ішкі нарықты қажетті тауарлармен қамту (аудандарда азық-түлік қоймасын ашу, ауыл халқына көкөніс, бақша дақылдарын өсіретін қосымша жер телімін бөлу және т.б.) арқылы инфляцияны тұрақтандыру, инвестиция тарту бойынша арнаулы жол картасын қолға алу мәселелері назарға алынды. Осындай жұмыстардың нәтижесінде 2022 жылдың соңында Қызылорда облысы негізгі капиталға салынған инвестиция бойынша жоғары өсімге қол жеткізді, республика бойынша алдыңғы көрсеткіш көрсетіп, бұл аймаққа инвестиция тарту көлемі 24%-ға ұлғайды, мұнай өндіру көлемінің кемуіне қарамастан макроэкономикалық өсім қалыптасты, өңдеуші өндіріс өсімі 8,6% құрады. Уранды қайта өңдейтін «Байкен-У», ас тұзын өндіретін «Аралтұз», мұнай саласына қажетті полиэтиленді

труба шығаратын «КНК Кемикал» өндіріс орындарында өнім көлемдерін арттыру жоспарланды. Жалпы облыс көлемінде индустрияландыру бағдарламасы аясында өңдеуші саланы дамытуға бағытталған 46 жоба қолға алынды [13].

Аймақты дамытудың басымдылықтары. Инвестиция – мүмкіндіктердің жаңа көзі болып табылады. 2022 жылдың соңында республиканың ІЖӨ өсімінің қарқыны - 2,5 % құрады. Қызылорда облысының да бұл көрсеткішке қосқан үлесі бар. Инвестиция тарту бойынша аймақтар арасынан алға шығып, өсім көрсеткіші - 25 % құрады. Шығыс және Батыс Қазақстан облыстары да жақсы көрсеткіш көрсетті. Сала бойынша Шымкент қаласы, Ақмола және Қызылорда облыстары құрылыс-жөндеу жұмыстары көлемі бойынша алдыңғы қатарға шықты. Қызылорда облысы көлемінде 28 мың жұмыс орны ашылып, 366 шақырым көлік жолы жөнделсе, 604 мың шаршы метр тұрғын үй салынды. Шикізатқа тәуелсіз өзге де өнімдерді өндіру (дәнді дақылдар, бақша өнімдерін ұлғайтуда саланы әртараптандыру) тетіктері қарастырыла бастады.

2023 жылдың 10 қазаны күні Президент Қасым-Жомарт Тоқаев Қызылорда облысына жасаған іссапарында жылына 30 мың тонна күріш өндірілетін «Алтын орда» күріш зауытымен танысты. Өнімнің басым бөлігі ішкі нарыққа, сонымен қатар көршілес елдерге өткізіледі. Қызылорда облысындағы ауыл шаруашылығы тауарын өндіруші дикандар мен шаруалардың еңбек өнімдері қойылған күріш өсірумен айналысатын ірі кәсіпорындардың тауар түрлері, ет, сүт, кондитер және балық өнімдері, көкөністер мен жемістер көрмесі өтті. Келешекте агроөнеркәсіп саласын әртараптандыру, су ресурстары үнемді пайдаланылатын дақылдар өсіру ұсынылды. Облыстың күріш шаруашылығын одан әрі жетілдіру мақсатында Ыбырай Жақаев атындағы Қазақ күріш шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты украиналық мамандарымен бірлесіп, күріштің басқа да сорттарын жерсіндіру жұмыстары жүргізілуде. 2022 жылы іске қосылған «Ассоль» тұз өндіру зауыты кәсіпорынында 130 адам жұмыспен қамтылған. Өнім көршілес Ресеймен қатар, Латвия, Литва, Эстония, Беларусь мемлекеттеріне экспортталады.

Жалпы Индустрияландыру бағдарламасы аясында 2020-2025 жылдар аралығында жеті мың жұмыс орнын қалыптастыру жоспарланған. Құрылыс саласында өндіріс орны тампонаж цементін шығаратын зауыт - «Гужуба Компаниясы» болып табылады. 2022 жылдың алғашқы тоғыз айында республиканың жалпы экономикасының өсу деңгейі - 2,8% құрады. Атап айтқанда, ауыл шаруашылығы, ақпарат және байланыс саласы, құрылыс, көлік және қойма, өңдеуші өнеркәсіп, сауда, тау-кен өндірісі өнеркәсібі бойынша өсім айқындалды. 2022 жылдың соңында Қызылорда облысы негізгі капиталға салынған инвестиция бойынша жоғары өсімге қол жеткізді, республика бойынша алдыңғы көрсеткіш көрсетіп, бұл аймаққа инвестиция тарту көлемі 24%-ға ұлғайды, мұнай өндіру көлемінің кемуіне қарамастан макроэкономикалық өсім қалыптасты, өңдеуші өндіріс өсімі 8,6% құрады [14].

1-сурет. Негізгі капиталға салынған инвестициялар

ҚР Үкіметінің арнаулы қаулысына сәйкес 2017 жылдан бастап Фронт-офис, кәсіпкерлер мен инвесторларға он бағыт бойынша тоқсан қызмет түрлерін «бір терезе» қағидасы бойынша тегін көрсетеді. Осы жылдар аралығында көптеген инвестициялық жобаларға көмектесті, атап айтқанда Қазалы ауданындағы көкөніс сақтайтын қойма құрылысын салуда ЖШС «Агро-ОптСервис», Шиелі ауданындағы шұжық өнімдерін шығаратын цехты жаңғырту жұмыстарын ЖК «Маханбетов», арматура шығаратын зауыт құрылысына ЖШС «PumpTrade KZ», жеке мектеп салуға ЖШО «Келешек»; шыныпластикалық желілік және сорғы-компрессорлық құбырлар шығаратын зауыт бойынша ЖШС «АВК PromService»; Қызылорда қаласынан үш жүз орындық сауда ойын-сауық кешенін салуда ЖК «Қызылбаев». Мемлекет пен бизнес серіктестігін орнатуда, бизнес бастамаларды қолдау, экономикалық белсенділікке ынталандыру, инвестиция тартуға жәрдемдесу де Фронт-офис қызметіне кіреді. Сол сияқты Қызылордадағы замануи электрорталығын салуға түрік инвесторлары, әлемнің 173 еліне өнімдерін шығаратын, Азия, Еуропа, Африка және Америкада 23 шетелдік кеңсесі бар «AKSA Energy» компаниясы тартылды. Жаңа жылуэлектрорталығы салыну жоспарланды. 2023-2027 жылдар аралығында аймақта 37 индустриалды жобаны іске асыру көзделуде. Ұлттық жоба аясында облыс ауқымында 21 жаңа үлгідегі мектеп, 27 алғашқы дәрігерлік-санитарлық көмек көрсету нысаны салынып, аудандық төрт аурухана жаңғыртылмақшы, елді-мекендерді газдандыру да жалғасын табатын болады. ҚР Үкіметінің кеңейтілген отырысында Мемлекет басшысы 2023-2025 жылдар аралығында оңтүстік аймақты үздіксіз электржарығымен қамтамасыз ететін 1000 Мвт күші бар маеверлік станция құрылысының маңыздылығын айшықтады [15].

Сырдария өзенінің арнасында орналасқан Қызылорда су торабының маңызы зор болғандықтан 2020 жылдан бастап Үкімет қаулысымен, су торабын кешенді қайта салу жұмысы басталған болатын. Су торабының

басты міндеттері өзен бойындағы су ағынын реттеу және Қызылорда, облыстың Сырдария, Жалағаш, Қармақшы аудандары аумағында орналасқан суармалы және шабындық жерлер мен жайылымдарды сумен қамтамасыз ету болып табылады [16].

Нәтижелерді талқылау

Республикада 1991 жылы сыртқы нарыққа шығуға құқығы бар 620 ұйымды құрады, яғни 1990 жылмен салыстырғанда екі есеге өсім берген. Қазақстан экспорт көлемі бойынша ТМД елдері арасында бесінші орынды иеленді. Республиканың негізгі сауда-саттық серіктестері Чех және Слования Федеративтік Республикалары, Югославия, Финляндия, Грекия, Жапония, Қытай мемлекеттері болатын [17]. 1997 жылдан бастап Қазақстанның сыртқы экономикалық саясаты республиканың сыртқы саудасы мен интеграциясын дүниежүзілік экономикалық кеңістікке одан әрі либерализациялауға бағытталды. Инфляция деңгейі түсе бастады. Алайда республика аймақтарындағы еңбек нарығының жағдайы сын көтермейтін еді. Әсіресе Семей, Оңтүстік Қазақстан, Қызылорда облыстарындағы жұмыссыздар деңгейі орташа республикалық көрсеткіштен бір жарым, екі есе асып түсті. 1998 жылы республика бойынша бір бос орынға 29 жұмыссыз болса, Қызылорда облысында – 528, Атырау облысында – 101, Жамбыл облысында – 98, Ақмола облысында – 85 адамды құрады [18].

1999-2001 жылдар аралығында құзырлы органдарға тіркелген жұмыссыз азаматтар саны азайды. Кедейшілік көлемін төмендету үшін 2000 жылдың маусым айында ҚР Үкіметі тарапынан тұрғындарды еңбекпен қамыту және қолдау мақсатындағы аз қамтылған азаматтарды атаулы көмекпен қамтамасыз етудің белсенді саясатын іске асыруға бағытталған, «2000-2002 жылдарға арналған кедейшілік және жұмыссыздықпен күрес Бағдарламасы» қабылданды [19]. Республиканың әрбір аймағының өндіріс әлеуетін тиімді пайдалану, елдің жалпы экономикалық өсімі мен халықтың әл-ауқатын арттыруға мүмкіндік беретіні мәлім. Бұл үшін аймақтық саясаттың іске асырылуы маңызды. Бүгінгі күні мемлекеттің шаруашылық кешеніндегі арнаулы аймақ экономикасының атқаратын міндеті мен алатын орны, оның ағымдағы жағдайы және келешектегі даму жолдарына үлкен мән берілген және айқындалған.

Ғылыми сараптама қорытындылары бойынша дамыған мемлекеттер экономикасының ерекше сипаттары айқындалды. Атап айтқанда: қаржы саласының жоғарғы дәрежеде дамуы. Инновацияға бейім, жоғарғы технологиялық экономикаға әрі технологияны үнемі жетілдіріп отыруға сүйенеді. Екіншіден, ғылым және білім беру саласының мақсаты - жоғары технологиялық саланы білікті мамандармен қамтамасыз ету болып табылады. Үшіншіден, қаржы саласы. Қаржы институттары мен нарық болып табылады. Отандық қаржы жүйесінің, оның барлық компоненттері, банктен қор нарығына дейін дамыту және нығайту басымдылығына ие болуы [20]. Аталмыш сипаттарды ескере келе, Қазақстанда тиімді қаржы жүйесін қалыптастыру, трансұлттық компаниялар және жоғарғы

технологиялық өндіріс кластерін қалыптастыру бағытында жұмыстар атқарылуда. Отандық экономиканы дамытуда мемлекеттік үрдістердің белсенділігі, оның ішінде мемлекеттік кәсіпкерлік институтының реттелуі, жаңа технологиялық және инновациялық әлеуеттерді қолдану; қазақстандық капиталдың әлемдік нарықтағы экспантеграциясына дем беру; Ұлттық модельді жүзеге асыру мұратын экономиканы басқару жүйесімен бірге ілестіре жүргізу маңыздылығы күн тәртібінде тұр. Қазіргі уақытта мемлекеттің өнеркәсіп өндірісінің көпсалалы құрылымы мен ғылыми-техникалық әлеует қалыптасты. Дамыған отын-энергетикалық, кен-металлургиялық және көлік-коммуникациялық кешендер іске қосылды.

Қазақстан Республикасының Ұлттық экономикасы құрылымын жаңа халықаралық үдерістер мен сұраныстар бағытына қарай жаңғырту маңызды фактор. Ол үшін республика аймақтарындағы мүмкіндігі басым ресурстар әлеуетін айшықтау маңызды. Мысалы, Қызылорда облысы экономикасының базалық салаларына сапалы инвестицияларды тарту мақсатында агроөнеркәсіптік кешен, жеңіл өнеркәсіп, құрылыс материалдарын өндіру, тау-кен өндіру өнеркәсібі, көлік және логистика, денсаулық сақтау, білім беру, туризм, мұнай өңдеу және басқа салалар бойынша халықаралық ынтымақтастықты кеңейту күн тәртібінде тұрғаны мәлім. Ел егемендікпен қатар экологиялық мәселелерді шешу мемлекеттік саясатта басымдылық алды. Қазақстан дамуының старатегиялық бағыттарында да экологиялық қауіпсіздік және үдемелі дамуға көшудің қағидаттары 1998 жылғы «Ел дамуының 2030 жылдарға дейінгі ұзақмерзімді Стратегиясында» көрініс тапқан болатын. Стратегияның алғашқы кезеңінде (1998-2000 жж.) ауаның және негізгі су көзі нысандарының ластану деңгейін төмендетуге қол жеткізілген болатын. Бұл барлық мекендерде қоршаған ортаға мемлекеттік экологиялық экспертизамен қоса міндетті баға беру жүйесін енгізу, табиғатты қорғау заңнамаларын сақтау бойынша жедел мемлекеттік экологиялық бақылауды іске асырудың, барлық қаржы көздері есебінен жүзеге асырылған табиғатты қорғау шараларының нәтижесі еді. Аталмыш Стратегияны одан әрі іске асыру мақсатында 2001 жылдың 4 желтоқсанында Қазақстан дамуының 2010 жылға дейінгі Стратегиялық жоспары бекітіліп, құжаттың «Қоршаған ортаны қорғау және табиғи ресурстар» тарауында мәселе төңірегінде талдау жасалып артықшылықтары мен әлсіз тұстарын, қауіптер мен мүмкіншіліктер айқындалып, қоршаған ортаны қорғау саласындағы стратегиялық міндеттер көрсетілгені белгілі. Әсіресе халықаралық ынтымақтастықты дамыту, жүйені жетілдіру, қалдықтарды пайдаға жарату деңгейін көтеру, экологиялық мәселеге қатысты сауаттандырумен қамтамасыз ету ерекше күн тәртібіне қойылды. Бұл міндеттерді шешу мақсатында ҚР Үкіметі 2002-2004 жылдарға арналған Бағдарлама бекітті. Қоғамдық-саяси тұрақтылық және үдемелі әлеуметтік-экономикалық даму негізінде рет-ретімен тұрғындардың өмір сүру деңгейін жақсартуды қамтамасыз ету қолға алынды. Міндетті экологиялық аудит және кәсіпорындарды

сақтандыру жүйесін енгізудің заңнамалық негіздерін халықаралық стандарттарға сәкестендіру жұмыстары жасалды. Бұл кезеңде Қазақстан ғана емес Орталық Азияның да үдемелі даму мәселесі халықаралық жиындарда қарастырылды. 2001 жылы қыркүйек айында Иоханнесбургте (ОАР) өткізілген Бүкіләлемдік Саммитте Қазақстанның Мемлекет басшысы Арал, Семей аймағының экологиялық жағдайына байланысты пікірін айта келе, көз алдарында жоғалып кеткен Арал теңізі аймағының мәселесін шешуге халықаралық ұжымдарды құрайтын дүниежүзілік қауымдастық тарапынан қажетті көмектің болмағанын атап өткен болатын. Және БҰҰ-ын мәселені шешу үшін ауқымды инвестиция тарту бойынша нақты ұсыныстармен жаһандық экологиялық мәселелер реестрін құруға шақырды. Осы негізде халықаралық ынтымақтастықты нығайту және «XXI ғасырдаың күн тәртібін» орындау жалғасын тапты. Одан әрі үдемелі даму қағидаттарының мемлекеттік саясатын енгізу шаралар қабылдау үшін Үкімет тарапынан Ведомоствааралық комиссия құрылды [21].

Десекте, екі онжылдықтан кейін де әлем халқы геосаяси қайшылықтары күшейе түскен жаңа кезеңге қадам басқандай. Тәртіп пен жауапкершілікке негізделген әрі бұрын қалыптасқан халықаралық жүйенің орнын хаос пен болжауға келмейтін жағдай басып отырғанын Президент Қасым-Жомарт Тоқаев БҰҰ Бас Ассамблеясының 77-сессиясының жалпы дебатында сөйлеген сөзінде мәлімдеді: «...Қауіпсіздік архитектурасы келмеске кетіп барады. Әлемдік алпауыттар арасындағы өзара сенімсіздік жылдам арта түсті. Әлем жаңа әскери қақтығыс ошақтарының құрбанына айналды. Біз екі буыннан кейін алғаш рет ядролық қарудың қолданылу қауімімен бетпе-бет келдік. Текетірестер жасанды кедергілер мен экономикалық оқшаулануға әкеледі. Экономикалық және саяси санкциялар азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету тізбегін жойып, миллиондаған адамдарға, әсіресе қоғамның осал топтарына қауіп төндіретін «жаңа нормаға» айналды. Бұл қиыншылықтар өсіп келе жатқан инфляцияға, жұмыс орындарын жоғалтуға және дамушы елдердің әлемдік экономиканың құлдырауынан үрейленуіне қатысты қазіргі сын-қатерлерді тек күшейте түседі. Бұл күйзелістер, түптеп келгенде, климаттың өзгеруіне қарсы күресу және орнықты дамуды қолдау жөніндегі біз бәріміз келіскен жедел шаралардың жүзеге асырылуына айтарлықтай кедергі келтіреді. Осыдан 77 жыл бұрын БҰҰ-ның негізін қалаушы мемлекеттер Ұйымның Жарғысына халықаралық құқықтың қағидаттары мен нормаларын енгізді. Бұл ережелер осы уақыт аралығында біздің қызметімізді тиімді реттеп келді. Қазір осы әмбебап Ұйымның негізінде қалыптасқан іргелі қағидаттарға қайта оралу аса маңызды...» [22] деген ұстанымын мәлімдеді. Жоғарыда аталып өткен жаһандық өзгерістерге сәйкес «Қазақстан - 2050» Стратегиясы аясында республиканың аймақтық экономикасына аса зор мән беру қолға алынды. Әсіресе маңыздысы азық-түлік қауіпсіздігіне, өңір халқының өмір сүру сапасына қатысты арнаулы экономикалық аймақтардың әлеуетін көтеру басты міндет ретінде алға қойылуда. Солардың бірі Қызылорда облысы. Сыр бойы аймағында су, жер және басқа

да ресурстарды пайдаланудың тиімділігін арттыру мақсатында «жасыл экономикаға» көшуге қолайлы жағдайларды қамтамасыз етудің тетіктері қарастырылып, айқындалуда. «Нұрлы жол» мемлекеттік бағдарламасы қарастырған Қазақстанды Шығыс – Батыс және Солтүстік – Оңтүстік магистралдық жолдарындағы трансконтиненталдық транзиттік-логистикалық хабқа айналдыру Жобаларына белсенділік көрсету міндеті алға қойылды. Соңғы жылдары Қызылорда облысы өңірлік деңгейде өңіраралық, сауда-экономикалық, инвестициялық ынтымақтастықты кеңейтуде, аймақтық азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуде түрлі халықаралық қарым-қатынас әлеуеттері аясында жұмыс атқарып, экономика салаларын әртараптандыру міндетін қойып отырған арнаулы экономикалық аймаққа жатады [23].

Қорытынды

Қазақстан Республикасы Аймақты дамыту тұжырымдамаларында негізінен білім және инновацияға басымдылық беріле бастады. Қызылорда облысы аймағының негізгі басымдықтары табиғи-шикізаттық ресурстардың болуы, ауыл шаруашылығын дамыту мүмкіндіктері, өндіріс әлеуеті, инфрақұрылымның дамуы, шағын кәсіпкерліктің дамуы және басқа.

Қазақстан үшін ең басты назарға алынатын ұстанымдар. Қазіргі замандағы геосаяси және халықаралық қатынастар мәселесі, Қазақстанның өңірлік-аймақтық экономикасын реттеуде және жаңғыртуда негізгі жобаларды сыртқы, ішкі және экономикалық саясаттың өзара байланысы негіздерін есепке алуды талап етеді. Сыр бойы аймағының экономикалық дамуы шикізатқа ғана емес, сол сияқты өзге де ресурстарды пайдалану модульдерін жетілдіру тетіктеріне тәуелді. Әсіресе бұл өңір елдің азық-түлік стратегиясына қатысты ірі кешенді жобаларды жүзеге асыруға мүмкіндігі бар. Әсіресе ауыл шаруашылығы саласын жан-жақты дамыту алғашқы орында. Осыған орай, ауыл шаруашылығының негізгі капиталына инвестиция тарту және оның тартымдылығын ұлғайту бағытында ынталандыру шараларын (өнімнің жекелеген түрлеріне қойылатын бағаны шектеу, экспорттық-импорттық өнімге кедендік тарифтер бекіту арқылы реттеу, мемлекеттік инвестициялар және лизингтік төлемдер) кең ауқымда саралау және қолға алу қажеттілігі артты [24]. Аталмыш ынталандыру шараларын іске асыруда кәсіпкерлер мен құзырлы ортаның сандық форматтағы ақпараттармен қамтамасыз етілуіне және оны пайдалану құқтары мен бекітілетін ережелерді даярлауға оларды қатыстыру әрі заңды тетіктер қолжетімділігіне мән беру қажет. Сараптамалық зерттеулер нәтижесі ауылдық жерлердегі әлеуметтік нысандарға тартылатын инвестициялық салымдардың негізгі көзі - республикалық бюджет қаражаты, тұрғындардың, кәсіпорындар мен ұйымдардың, оның ішінде құрылыс компанияларының меншікті қаражаты және қарыз қаражатынан құралатынын көрсетіп отыр. Болашақта мемлекеттік (жеке) реттеулерді жеңілдететін басты фактор - тұрғындардың сапалық әлеуеті мен олардың сандық технологияны

менгеру көрсеткіштері болмақ. Өнімдер мен тауарлар сапасының жаңа технологиялық шешімдерге тікелей байланыстылығы арта түспек. Ауылдық жерлердегі халықтың әлеуметтік-демографиялық ахуалы, тұрғындардың табиғи және күтілетін механикалық өсімдеріне сәйкес жұмыс орындарының стратегиялық картасын заманауи экономика талаптарына сай жасау керек. Бұл тиісінше, әсіресе аймақтық / жергілікті елді мекендердегі қоғамдық және интеллектуалдық жобаларды жедел қолға алу қажеттігін айшықтайды.

- Жинақталған тәжірибелерді саралау, жаһандық жаңа технологиялар әлеуетін отандық экономикаға бейімдеу тетіктерін кеңейту.

- Жаһандық ауқымдағы әлеуметтік дағдарыс көздерін ескере отырып, республика экономикасының тұралап қалған әлсіз тұстарын жетілдіру тетіктерін іздестіру.

- Жалпыұлттық жобалар аясында республикалық, өңіраралық, аймақтық экономиканы әртараптандыруда түрлі инфрақұрылымды жетілдіру тәсілдеріне қатысты идеялар мен жобалар тұжырымдамасын жасауға конкурс жариялау. Арнаулы экономикалық аймақтардағы тұрғындар қажеттілігі мен олардың еңбекке белсенділігі картасын жасау, үнемі мониторинг қорытындыларын жариялау, жергілікті халықты өңіраралық және халықаралық жобаларға тарту және басқа.

- Отандық тауарлардың, әсіресе азық-түлік кластеріне қатысты өнімдер өндірісінің сапасы мен технологиясын жетілдіруде мемлекеттік қолдау.

- Орта және шағын бизнесті дамытуда ішкі нарық сұраныстарына лайықты инфрақұрылымдарды айқындау.

- Ауыл шаруашылығы салаларын жетілдіруде су көздері мен ресурстарын пайдаланудың тиімді жаңа технологиялық тетіктерін қарастыру.

- Дүниежүзілік нарық және халықаралық шаруашылық байланыстарының белсенді үндестігіне қарқынды ілесу бағытындағы интеллектуалды, технологиялық-ақпаратты әлеуетті - Отандық мамандар базасын құру. Осы мақсатта қолданыстағы мемлекеттік стратегиялық маңызды жобалар мен бағдарламаларды іске асыруға қажетті мамандар әлеуетін жетілдіретін, өндірістік - тағылымдамалық, білім көтеру, топырақтану мамандықтары бойынша интеллектуалдық бейімін ашу мақсатындағы заманауи технологиялық қысқа мерзімді мектеп немесе кәсіби - тәжірибелік курс орталығын ашу ұсынылады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың ұлықтау рәсімінде сөйлеген сөзі // URL:<https://akorda.kz/kzmemleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-ulyktau-rasiminde-soylegen-sozi-26104659> [қаралған күні: 13.03.2023].
2. Маршалл А. Принципы экономической науки. В 3-х томах. Пер. с англ. яз.: «Прогресс». Фирма «Универс», 1993. I том. – 144с., II том. – 309 с., III том. – 350 с.
3. Reional Policy Readings in Theory and Applications. Friedmann J., Alonso W. Cambridge, London, 1975 г.

4. Мау В., Яновский К. Политические и правовые факторы экономического роста в российских регионах. Вопросы экономики, 2001, № 11.
5. Қасым-Жомарт Тоқаев. Климат жөнiндегi дүниежүзілік саммитiнде сөйлеген сөзi. // URL:<https://akorda.kz/kz/prezident-kasym-zhomart-tokaevty-n-klimat-zhonindegi-duniezhuizilik-sammitte-soylegen-sozi-1115325> [01.12.2023]; Нурланова Н.К. Региональная парадигма устойчивого развития Казахстана: проблемы теории и практики. – Алматы: Институт экономики КН МОН РК, 2009. - С. 11-22.
6. Совместные работы в рамках привлечения инвестиций // URL:<https://forte.kz.news.akimat-kyzylordinskoy-oblasti-i-ao-fortebank-zakrepili-sovme-157>. [қаралған күні: 12.05.2023].
7. Михайлова А. Кызылординская область: Инвестиции как драйвер экономического роста // URL:<https://newtimes.kz.ekonomika106209-kyzylordinskaia-oblast-investitsii-kak-draiver-ekonomicheskogo-rosta> [қаралған күні: 29.02.2023].
8. Экономика Кызылординской области // URL:<https://strategy2050.kz.ru.news52605> [дата обращения: 04.02.2023].
9. Аудан экономикасы // URL:<https://tolqyn.kz.zanalyk2780-aral-balyu-euroopa-eksporttaluda.html> [қаралған күні: 25.09.2023].
10. Привлечение инвестиций и инвесторов в развитие экономики региона // URL:<https://www.ult.kz/post/za-7-mesyatsev-kyzylordinskaia-oblast-eksportirovala-svyshe-120-tonn-metavanadata-ammoniya>; Бизнес-проекты. ИА «BNews.kz» URL:https://online.zakon.kz/Document/doc_id=37361918 [қаралған күні: 27.09.2023].
11. Иностранные инвестиции // URL:<https://primeminister.kz.ru.newsinostrannie-investitsii-pozvolyat-sozdat-bolee-25-tisyach-rabochih-mest-v-kizilordinskoi-oblasti-16728> [22.06.2023].
12. Реализованные проекты в регионе, за годы независимости // URL:<https://ism.kzshest-proektov-za-gody-nezavisimosti> [қаралған күні: 22.04.2023].
13. См.: Инвестпроектыв региона // URL:<https://kz.kursiv.media2021-07-31v-kyzylordinskoy-oblasti-budet-realizovano-pochti-270-investproektov>; Вааль Т. Строительство завода по производству кальцинированной соды в Кызылординской области // URL:<https://vlast.kznovosti50869-140-mlrd-investicij-privlechet-stroitelstvovavoda-po-proizvodstvu-kalcinirovannoj-sody-v-kyzylordinskoy-oblasti-smailov.html>; В Кызылординской области наблюдается снижение объемов инвестиций // URL:<https://ortcom.kzru/novosti1658298415>; Темпы роста экономики // URL:<https://kyzylorda-news.kz.ru.obshestvokyzylordinskij-region-zanimaet-pervoe-mestov-respublike-po-pokazatelyam-privlecheniya-investicij> [қаралған күні: 11.10.2023].
14. Мемлекет басшысы Темірбетон бұйымдары зауытына барды // URL: <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-temirbeton-buuymdary-zauyty-na-bardy-1093751>; Приоритетные задачи по развитию Кызылординской области обозначил глава Правительства // URL:<https://primeminister.kz.ru.news/prioritetnyye-zadachi-po-razvitiyu-kyzylordinskoy-oblasti-oboznachil-glava-pravitelstva-23112620> [қаралған күні: 23.12.2023].
15. Приоритетные задачи по развитию региона // URL:<https://kzvesti.kz.newspaper-articlesinvestirujite-v-kyzylordu-71387>; В Кызылординскую область за год привлечено 350 миллиардов тенге инвестиций // URL:https://tengrinews.kz.kazakhstan_newskyizylordinskuyu-oblast-god-privlecheno-350-milliardov-486663; Материал предоставлен акиматом Кызылординской области; Приоритетные задачи по развитию Кызылординской области обозначил глава Правительства // URL:<https://primeminister.kz.ru.news/prioritetnyye-zadachi-po-razvitiyu-kyzylordinskoy-oblasti-oboznachil-glava-pravitelstva-23112620> [қаралған күні: 23.12.2023].
16. Ключевые инфраструктурные объекты региона // URL:<https://ru.sputnik.kz.20221222velichit-finansirovanie-remonta-tets-2-petropavlovskav-dva-raza-predlagaet-akim-30542910.html> [қаралған күні: 22.12.2023].
17. АП РК. ф.7.Он.1. Д. 584. ЛЛ. 112-113.
18. АП РК. ф.63.Он.1. Д. 59. Л.52.; АП РК. ф.99.Он.1. Д. 4. ЛЛ.1-2.; ф.63.Он.1. Д. 26. Л.49.
19. АП РК. ф.63.Он.1. Д. 680. Л.96.
20. Сабден О.С. Основные направления повышения конкурентоспособности экономики Казахстана. Материалы Международной научно-практической конференции г. Алматы, 18 мая 2007г. Под. ред. О. Сабдена –Алматы: Институт экономики МОН РК, 2008 г. -376с.
21. НА РК. ф.18. Он.1. Д.754. ЛЛ.1-3.
22. Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың БҰҰ Бас Ассамблеясы 77-сессиясының жалпы дебатында сөйлеген сөзі // URL:<https://akorda.kz/prezident-kasym-zhomart-tokaevty-n-buu-bas-assambleyasyn-77-sessiyasynyn-zhalpy-debatynda-soylegen-sozi-20874> [20.09.2023].
23. Указ Президента Республики Казахстан К.Токаева «О Концепции внешней политики Республики Казахстан на 2020 – 2030 годы» от 6 марта 2020 года, №

280; Қазақстан Республикасы сыртқы саясатының 2020-2030 жылдарға арналған тұжырымдамасы // URL:https://www.akorda.kz.ru/legal_acts/decrees-konceptii-vneshnei-politiki-respubliki-kazahstan-na-2020-2030-gody [қаралған күні: 03.03.2023].

24. Ерняязова Ж.Н., Талапбаева Г.Е. Экономические направления повышения инвестиционной деятельности в сельской местности (Кзылординской области). Международный журнал экспериментального образования. – 2013. – № 11-1. – С. 129-131; URL:<https://expeducation.ruru/article/view?id=4448> [қаралған күні: 06.02.2023].

REFERENCES:

1. Memleket basshisi Qasim-Jomart Toqaevtin innograciya rasiminde soylegen sozi [Speech of the Head of State Kasym-Jomarta Tokaeva at the inauguration ceremony] // URL:<https://www.akorda.kz/kzmemleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyin-ulyktaur-rasiminde-soylegen-sozi-26104659> [Accessed:13.03.2023].
2. Marshall A. Principy ekonomicheskoy nauki [The principle of economic science]. T.1-3. Translation from English: «Progress». Firma «Univers», 1993. I. – 144 p., II t. – 309 p., III tom. – 350 p.
3. Teoriya jane qoldanbalar boyynsha aymaqtq sayasat oqlwari [Reional Policy Readings in Theory and Applications]. Fridman Dj., Alonso V. Kembridj, London, 1975.
4. May B., Yanovskiy K. Politicheskie i pravovye faktory ekonomicheskogo rosta v rossijskih regionah [Political and legal factors of economic growth in Russian regions]. Questions of Economics, 2001, No. 11.
5. Qasim-Jomart Toqaev. Klimat jonindegi duniejuzilik sammitinde soylegen sozi [Kasym-Jomart Tokaev. Speech at the World Climate Summit] // URL: <https://akorda.kz/kz/prezident-kasym-zhomart-tokaevtyin-klimat-zhonindegi-duniejuzilik-sammitte-soylegen-sozi-1115325> [01.12.2023]; Nurlanova N.Q. Regional'naya paradigma ustojchivogo razvitiya Kazahstana: problemy teorii i praktiki [Regional paradigm for sustainable development of Kazakhstan: problems of theory and practice]. Almaty: Institute of Economics CS MES of the Republic of Kazakhstan, 2009. -P. 11-22.
6. Covmestnye raboty v ramkah privilecheniya investicii [Joint work to attract investments]. // URL:<https://forte.kz/news.akimat-kyzylordinskoj-oblasti-i-ao-fortebank-zakrepili-sovme-157> [Accessed:12.05.2023].
7. Mixaylova A. Kyzylordinskaya oblast': Investicii kak drajver ekonomicheskogo rosta [Kyzylorda region: Investments as a driver of economic growth] // URL:<https://newtimes.kz/ekonomika/106209-kyzylordinskaia-oblast-investitsii-kak-draiver-ekonomicheskogo-rosta> [Accessed: 29.02.2020].
8. Ekonomika Kyzylordinskoj oblasti [Economy of the Kyzylorda region]. URL:<https://strategy2050.kz.ru/news/52605> [Accessed: 04.02.2023].
9. Aymaqtın ekonomikası. [Economy of the region]. URL:<https://tolqyn.kz/analiz/2780-aral-balyy-europpa-eksporttaluda.html> [Accessed: 25.09. 2023].
10. Privlechenie investitsij i investorov v razvitie ekonomiki regiona [Attracting investments and investors in the development of the regional economy]. URL:[https://www.ult.kz/post/za-7-mesyatsev-kyzylordinskaya-oblast-eksportirovala-svyshe-120-tonn-metavanadata-ammoniya; Biznes-proekty. IA «BNews.kz» \[Business projects. NA "BNews.kz"\] URL:https://online.zakon.kz/Document/doc_id=37361918](https://www.ult.kz/post/za-7-mesyatsev-kyzylordinskaya-oblast-eksportirovala-svyshe-120-tonn-metavanadata-ammoniya; Biznes-proekty. IA «BNews.kz» [Business projects. NA) [Accessed: 27.09.2023].
11. Inostrannye investicii [Foreign investment]. URL:<https://primeminister.kz.ru/news/inostrannye-investitsii-pozvolyat-sozdat-bolee-25-tisyach-rabochih-mest-v-kizylordinskoj-oblasti-16728>. [Accessed: 22.06. 2023].
12. Realizovannye proekty v regione, za gody nezavisimosti [Implemented projects in the region during the years of independence]. URL:<https://ism.kz/6shest-proektov-za-gody-nezavisimosti> [Accessed: 22.04. 2023].
13. Investproekty regiona [Investment projects of the region] URL: [https://kursiv.media/2021-07-31-v-kyzylordinskoj-oblasti-budet-realizovano-pochti-270-investproektov; Vaal T. Stroitel'stvo zavoda po proizvodstvu kal'cinirovannoj sody v Kyzylordinskoj oblasti \[Construction of a plant for the production of soda ash in the Kyzylorda region.\] // URL:https://vlast.kznovosti/50869-140-mldr-investitsij-privlechet-stroitelstvo-zavoda-po-proizvodstvu-kalcinirovannoj-sody-v-kyzylordinskoj-oblasti-smailov.html; V Kyzylordinskoj oblasti nablyudaetsya snizhenie ob'emov investitsij \[In the Kyzylorda region there is a decrease in investment volumes\]. // URL:https://ortcom.kz/ru/novosti/1658298415; Tempy rosta ekonomiki \[Economic growth rate\] URL:https://kyzylordanews.kz.ru/obshchestvokyzylordinskij-region-zanimaet-pervoe-mesto-v-respublike-popokazatelyam-privlecheniya-investitsij](https://kursiv.media/2021-07-31-v-kyzylordinskoj-oblasti-budet-realizovano-pochti-270-investproektov; Vaal T. Stroitel'stvo zavoda po proizvodstvu kal'cinirovannoj sody v Kyzylordinskoj oblasti [Construction of a plant for the production of soda ash in the Kyzylorda region.] // URL:https://vlast.kznovosti/50869-140-mldr-investitsij-privlechet-stroitelstvo-zavoda-po-proizvodstvu-kalcinirovannoj-sody-v-kyzylordinskoj-oblasti-smailov.html; V Kyzylordinskoj oblasti nablyudaetsya snizhenie ob'emov investitsij [In the Kyzylorda region there is a decrease in investment volumes]. // URL:https://ortcom.kz/ru/novosti/1658298415; Tempy rosta ekonomiki [Economic growth rate] URL:https://kyzylordanews.kz.ru/obshchestvokyzylordinskij-region-zanimaet-pervoe-mesto-v-respublike-popokazatelyam-privlecheniya-investitsij) [Accessed: 11.10.2023].
14. Memleket basshysy Temirbeton byjmdary зауытына барди [The head of state visited the factory of reinforced concrete products] URL: <https://www.akorda.kz/kz/memleket>

- basshysy-temirbeton-buyymdary-zauytyyna-bardy-1093751; Prioritetnye zadachi po razvitiyu Kyzylordinskoj oblasti oboznachil glava Pravitel'stva [riority tasks for the development of the Kyzylorda region were identified by the head of the Government] URL:<https://primeminister.kz.ru/news/prioritetnye-zadachi-po-razvitiyu-kyzylordinskoy-oblasti-oboznachil-glava-pravitelstva-23112620> [Accessed: 23.12.2023].
15. Prioritetnye zadachi po razvitiyu regiona [Priority tasks for the development of the region]. URL:<https://kzvesti.kz.newspaper-articlesinvestirujte-v-kyzylordu-71387>; V Kyzylordinskuyu oblast' za god privilecheno 350 milliardov tenge investicij // URL:https://tengrinews.kz.kazakhstan_news/kyzylordinskuyu-oblast-god-privlecheno-350-milliardov-486663; Material predostavljen akimatom Kyzylordinskoj oblasti; Prioritetnye zadachi po razvitiyu Kyzylordinskoj oblasti oboznachil glava Pravitel'stva [Material provided by the akimat of the Kyzylorda region; The head of the Government outlined priority tasks for the development of the Kyzylorda region]. URL:<https://primeminister.kz.ru/news/prioritetnye-zadachi-po-razvitiyu-kyzylordinskoy-oblasti-oboznachil-glava-pravitelstva-23112620> [Accessed: 23.12.2023].
16. Klyucheveye infrastrukturnye ob'ekty regiona [Key infrastructure facilities of the region]. URL:[https://ru.sputnik.kz.20221222uvelichit-finansirovanie-remonta-tets-2-petropavlovskaya-v-dva-raza-predlagaet-akim-30542910.html](https://ru.sputnik.kz.202212222uvelichit-finansirovanie-remonta-tets-2-petropavlovskaya-v-dva-raza-predlagaet-akim-30542910.html) [Accessed: 22.12.2023].
17. AP RK. F.7.1.1.AFF. 584. SH. 112-113.
18. AP RK. F 63.1.1. AFF. 59. SH.52.; AP RK. F 99.1.1. AFF. 4. SH.1-2.; AP RK. F 63.1.1. AFF. 26. SH.49.
19. AP RK. F 63.1.1. AFF. 680. SH.96.
20. Sabden O.S. Osnovnye napravleniya povysheniya konkurentosposobnosti ekonomiki Kazahstana [The main directions for increasing the competitiveness of the economy of Kazakhstan] Materials of the International Scientific and Practical Conference, Almaty, May 18, 2007. Under. ed. O. Sabdena – Almaty: Institute of Economics of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan, 2008 -376 p.
21. AP RK. F.18.1.1.AFF. 754. SH. 1-3.
22. Prezident Qasim-Jomart Toqayevtin BUU Bas Assambleyası 77-sessiyasının jalpi debatında soylegen sozi. [Speech of President Kasym-Jomarta Tokaeva at the general debates of the 77th session of the UN General Assembly]. URL:<https://akorda.kz.prezident-kasym-zhomart-tokaevtyn-buu-bas-assambleyasy-77-sessiyasynyn-zhalpy-debatynda-soylegen-sozi-20874> [20.09.2023].
23. Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan K.Tokaeva «O Konceptii vneshnej politiki Respubliki Kazahstan na 2020 – 2030 gody» ot 6 marta 2020 goda [Decree of the President of the Republic of Kazakhstan K. Tokayev «On the Concept of Foreign Policy of the Republic of Kazakhstan for 2020 – 2030»]. March 6, 2020, No. 280; Qazaqstan Respublikası sırtqı sayasatının 2020-2030 jıldarga arналған tujırimdaması [The concept of the foreign policy of the Republic of Kazakhstan for 2020-2030] // URL:https://www.akorda.kz.ru.legal_acts/decrees-o-konceptii-vneshnei-politiki-respubliki-kazahstan-na-2020-2030-gody [Accessed: 03.03.2023].
24. Erniyazova J.N., Talapbaeva G.E. Ekonomicheskie napravleniya povysheniya investicionnoj deyatel'nosti v sel'skoj mestnosti (Kyzylordinskoj oblasti) [Economic directions for increasing investment activity in rural areas. (Qyzilorda oblisi. Kyzylorda region)]. International Journal of Experimental Education. – 2013. – № 11-1. – P. 129-131; URL:<https://expeducation.ruru.article.view?id=4448> [Accessed: 06.02.2023].